

TÜRK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMALARI ARMAĞANI DİZİSİ

19

TÜRK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

TÜRKMEN BİLGESİ

FİKRET TÜRKMEN ARMAĞANI

Editör İbrahim DİLEK - Ferah TÜRKER

68

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YAYINLARI

TÜRKMEN BİLGESİ

Fikret Türkmen Armağanı

Editör

İbrahim DİLEK -Ferah TÜRKER

Ankara / 2015

Selahittin TOLKUN

Sovyet Sonrası Özbek Edebiyatında Sovyet Eleştirisi / 227-240

Ömür CEYLAN

Neyzen Paşa'nın Vefatına Tarih Yahut Tarih Manzumelerini
Okumak Üzerine / 241-244

Adem ÖGER - Kübra YILDIZ

Karamanlı Ortodoksların Kurduğu Cemiyetler ve
Yayın Faaliyetleri (Nevşehir Örneği) / 245-254

Galina MIŠKINIENĖ

Lithuanian Tatars: The Oldest Muslim Community In Europe On The Edge
Of Self-Possession And Disappearance In The World Of Globalization / 255-
260

Н.Н. ТЫДЫКОВА

О Проблемах Сохранения И Развития Языка Некоторых Коренных
Малочисленных Народов Республики Алтай / 261-267

Imre BASKI

Rabbin Duası Eski Kumanca Tercümeleri Hakkında Notlar / 269-278

Zübeyde BİKTAGİROVA

Türk ve Tatar Atasözlerinde "Çocuk" Kavramı / 279-283

Danuta CHMIELOWSKA

Çanakkale Savaşı'nın Polonya'daki Akisleri / 285-287

Éva CSÁKI

Similarities In Animal Husbandry
(Karachay-Balkars And Hungarians) / 289-296

János SIPOS

Karachay-Malkar Folksongs / 297-310

M. Hakan CEVHER

Üslup, Tavır ve Meşk / 311-314

Kubatbek TABALDİYEV

Saymalı-Taş ve Kırgızistan'da Bulunan Diğer Kaya Resimleri Hakkında /
315-321

KARAMANLI ORTODOKSLARIN KURDUĞU CEMİYETLER VE YAYIN FAALİYETLERİ (NEVŞEHİR ÖRNEĞİ)

Adem ÖGER - Kübra YILDIZ*
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Giriş

Nevşehir ve çevresi, tarihin en eski devirlerinden beri farklı kültür, din ve medeniyetlerin gelişmesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Eşsiz coğrafyası ve hoşgörüsüyle farklı kültürlerin bir arada yaşamasına izin veren bu topraklar, günümüzde turizmin gelişmesiyle ülkemizin en önemli seyahat alanlarından biri haline gelmiş ve bu noktada tarih içindeki işlevini sürdürmeye devam etmektedir. Bu bağlamda asırlar boyunca Nevşehir ve çevresinde yaşayan topluluklardan biri de Karamanlı Ortodokslardır. Nevşehir merkez ve ilçelerinde Müslüman Türklerle bir arada ve hoşgörü içerisinde yaşayan bu zümre, TBMM ile Yunan hükümeti arasında yapılan anlaşma gereğince 1923 yılında Yunanistan'a göç etmiştir. Mübadelenin ardından bu zümrenin geride bıraktığı kilise, okul, hamam ve çeşme gibi yapıların sayısı oldukça fazladır. Bugün Nevşehir merkez başta olmak üzere Kapadokya bölgesinin hemen her yerleşiminde Karamanlı Ortodokslara ait sivil mimari örneklerine ve Karamanlı Türkçesiyle (Grek harfleri ile Türkçe) yazılmış kitabelere rastlamak mümkündür. Ayrıca Karamanlı Türkçesiyle kaleme alınmış dinî ve din dışı kitapların sayısı da azımsanmayacak oradadır. Bu makalede, Nevşehirli Karamanlı Ortodoksların Nevşehir merkezde ve İstanbul'da kurdukları dernekler ile yayın faaliyetleri üzerinde durulmuştur.

Balkanlar, Kırm, Suriye, İstanbul ve özellikle Anadolu'nun değişik yörelerinde dağınık olarak yaşamış Ortodoks Hristiyanların Türkçe konuşanlarına Karamanlı; bunların konuştuğu dile de Karamanlı Türkçesi denilmektedir. Bu zümre tarihî süreçte "Türk Ortodokslar", "Karamanlı Ortodokslar", "Zımmiyan-ı Karaman", "Karamanyan/ Karamaniyan", "Karamanlılar", "Anadolu Hristiyanları", "Ortodoks Hristiyanlar", "Hristiyan Ortodokslar", "Anadolu'nun Hristiyan Ortodoksları", "Anadolu Rumları" ve "Türkopoller" gibi isimlerle de anılmışlardır (Balta 1990: 82-84; Şakiroğlu 1974: 757; Ekincikli 1998: 117; Anzerlioğlu 2009: 174-181).

Bugün bu konu ile ilgilenen araştırmacıların yayınlarına baktığımızda ise bu zümre için "Karamanlılar", "Karamanlı Türkleri", "Türkçe Konuşan Anadolu Ortodoks Hristiyanları", "Türkçe Konuşan Anadolu Rumları", "Türkofon Hristiyanlar", "Anadolulu Türkofon Hristiyan Ortodokslar" gibi ifadeleri görmekteyiz. (Eckmann 1950a, 1950b; Irakleous 2013; Anzerlioğlu 2009; Balta 1990, 2010; Kahya 2008a).

* 2211-Yurt İçi Doktora Burs Programı kapsamında sağladığı destekten ötürü TÜBİTAK Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı birimine teşekkür ederim.

Karamanlı Ortodokslar için Yunancada “Tourkofoni Ellines Kappadokes (Türkçe Konuşan Kapadokyalı Yunanlar)”, “Tourkofoni Romyi Kappadokes (Türkçe Konuşan Kapadokyalı Rumlar)”, “Tourkofoni Ellines tis Kappadokias (Türkçe Konuşan Kapadokya Yunanlıları)”, “Tourkofoni Romyi tis Kappadokias (Türkçe Konuşan Kapadokya Rumları)”, “Tourkofoni Hristiani Ellines tis Kappadokias (Türkçe Konuşan Kapadokya Hristiyan Yunanlıları)”, “Tourkofoni Hristiani Romyi tis Kappadokias (Türkçe Konuşan Kapadokya Hristiyan Rumları)” ve “Turkofoni Ellines Mikras Asias” (Türkçe Konuşan Anadolu Yunanlıları) ifadeleri yer almaktadır.¹

Karamanlı Ortodoksları bir zümre olarak adlandırmaya yönelik kullanılan ifadelerde onların Hristiyan Ortodoks olmalarına, Türkçe konuşmalarına ve Anadolu’da yaşamış olmalarına vurgu yapıldığı görülmektedir. Günümüzde Yunanistan’da yaşamakta olan Karamanlı Ortodokslar bir zümre olarak kendilerini “Anadoluluyuz”, “Karamanlıyız” veya “Anadolulu Rumuz”; bireysel olarak ise göç edilen köy, kasaba veya şehir adıyla Niğdeliyiz, Çarıklıyız, Konyalıyız, Sinasosluyuz, Mistiliyiz, Gelveriliyiz şeklinde tanımlamaktadırlar.²

1. Karamanlı Ortodoksların Kapadokya’da Yaşadıkları Yerler

Karamanlı Ortodokslar; Balkanlar, Besarabya, Suriye ve Kırım’da yaşamakla birlikte nüfusun yoğunluğu Türk-Yunan nüfus mübadelesine kadar Anadolu’nun takriben Trabzon, Fırat, Toros ve Silifke hattından batıya düşen kısmında bilhassa Kayseri, Nevşehir, Niğde ve Konya bölgesinde; Karadeniz’in sahil mntıkasında, İstanbul’da ve başka yerlerde dağınık olarak yaşamakta idiler. Karamanlı Ortodokslar, Orta Anadolu’da 80 civarında yerleşim yerinde yaşamakta idiler. Bu zümrenin yoğun olarak yaşadığı yerlerin başında Kapadokya bölgesi, özellikle de Niğde, Nevşehir, Kayseri ve Aksaray illeri ile bunlara bağlı yerleşim yerleri gelmektedir. Bu kapsamda, Nevşehir (Nevşehir Merkez, Ürgüp, Mustafapaşa, Derinkuyu, Suvermez, Yazlıhöyük, Özlüce, Başköy, Gülşehir, Kaymaklı); Niğde (Gölcük, Misti / Konaklı, Fertek, Sementra / Ovacık, Andaval / Aktaş, Hasköy, Aravan / Kumluca, Kurdonos / Hamamlı, Bor, Tırhan, Çarıklı, Eminlik, Kavlakepe, İlisun, Bereketli, Ereğli); Aksaray (Güzelyurt, Karandere); Kayseri (İncesu, Zincidere, Pınarbaşı, Endürlük, Talas, Develi, Tavlusun, Çukur, Rum Kavak, Gesi, Ağırnas, Gergeme, Sarımsaklı, Hamidiye, Karacaören, Erkilet); Yozgat (Yozgat Merkez, Akdağmadeni, Karapir, Garipler, Abdurrahmanlı) gibi yerler Karamanlı Ortodoksların yaşadıkları yerleşim yerleri olarak öne çıkmaktadır (Koimisoğlu 2005: 267-504; Augustinos 1997: 268; Nakracas 2003: 163-187).³

Mübadele sonrasında Karamanlı Ortodokslar, Yunanistan’ın Halkida, İstia, Prokopi, Atina, Pirea, Kavala, Giannitsa, Selanik, Almiros, Farsala, Larissa,

¹ Yunanistan’da 2013 yılı yaz aylarında saha çalışmalarımızda bize yardımcı olan Filolog Thanasis Papanikolau, Kapadokya ve Karamanlı Ortodokslar üzerine Yunanistan’da yapılan çalışmalarda bu zümre için kullanılan ifadeleri tespit ederek Türkçeye çevirmiştir.

² Bu ifadeler, 2010 ve 2013 yıllarında Yunanistan’da (Karamanlı Ortodoksların yaşadığı 40 civarında yerleşim yerinde) yaptığımız saha araştırmasında tespit edilmiştir.

³ 2011 yılında, Nevşehir Üniversitesi’nin desteklediği NEÜBAP2011/6 Nolu proje kapsamında söz konusu yerleşim yerlerinde tarafımızdan saha araştırması yapılmış ve Karamanlı Ortodokslar dönemine ait mimari eser ve kitabeler fotoğraflanarak kayıt altına alınmıştır.

Karditsa, Trikala, Pella, Komotini, Aleksandroupoli, İoannina ve Drama gibi şehirlerine ve bunlara bağlı yerleşim yerlerine yerleştirilmiştir (Koimisoglu 2005).

2. Nevşehir Merkezde Karamanlı Ortodokslar ve Nüfus Yapısı

Karamanlı Ortodokslar, Nevşehir merkezde kale ve civarında yaşamışlardır. 20. yüzyılın başlarında yazılan Karamanlıca bir eserde, Nevşehir ve ahalesinin yerleşimi hakkında şu bilgiye yer verilir:

Muşkara, eskiden muhim bir şehir olması ise bile bir gün latif ve güzel bir kasaba olmaya layik idi. Şehir iki güzel tag arasında kayındır. Bunlardan biri şarka togru mumted ve sırtlari muteaddid baglar ile muzeyendir. Digeri şehrin arkasında siyah ve uçurum kayalari ile şehrin üzerinde granitden maamul bir çelenk gibidir. İki tag ortasından geçen çay dahi tarafeynindeki o güzel bağçeleri sulayarak ve degirmenleri döndererek cereyan itmekdedir. Bundan tolayıdır ki Nevşehir'i ziyaret idenlerin kaffesi burasının Anatoli'nin en güzel şehri degilse bile en güzel şehirlerinden biri oldugini muttefikan tasdik idiyorlar.

Türk mahallesi kalanin hakim bulundığı tepenin merkezinde kayin olup cenup şarki eteklerine togru uzanıyor ki eski Muşkara mevkiyi de asil burada oldugi gibi balada zikr idilen muessesat-ı hayriye dahi burada bunların şimalında da çarşı bulunmaktadadır. Rum mahallesi ise tepenin bütün şimal sırtlarını işgal itmekde olup sokakları düz, evleri de amfitheatr şeklindedir. Rum mahalesinin karşusunda Panaya tagi tesmiye idilen bir tepe mevcuttur. Ermeni mahallesi ise görünüşde hayli zeman sonralari teşkil idilmiş olup Türk mahalesinin şimal-i şarki cihetinde ve çarşının sonundadır. Çarşıda 1055 dükkan, 9 han, 12 furun vardır. Bundan mada Ayios Yeoryios ekklesiasinin avlisi etrafında da küçük bir Pazar mevcut olup orada dahi 30 dükkan, 3 furun ve kinotis tarafından idare olunir bir eczahane vardır (Öger ve Özdem 2015: 8-9).

Bu bilgilerden Nevşehir merkezde Türk, Karamanlı Ortodoks ve Ermenilerin ayrı mahallelerde yaşadığı anlaşılmaktadır. Karamanlı Ortodoksların yaşadığı mahallede Meryem Ana Kilisesi, Çan Kulesi, hamam ve birkaç çeşme günümüze kadar ayakta kalabilen yapılarıdır.

19. yüzyıl ile 20. yüzyıl başlarında Nevşehir'in demografik yapısı hakkında kaynaklarda bilgiler yer almaktadır. 1913 Salnamesi'nde Nevşehir'in nüfusu ve nüfusun niteliği hakkında şu bilgiye yer verilmiştir:

Bugün için Nevşehir'de, son defa icra olunan tahrir mucibince, 21.526 nüfus iskan etmektedir. Bunlardan 13.210 (6987 zukur, 6223 ünas) nüfus Türk, 7306 (3824 zukur, 3482 ünas) nüfus Orthodoxos Rum, 878 Ermeni, 87 Ermeni Protestanı ve 45 Ermeni Katoligidir (Öger ve Özdem 2013).

1920 yılında neşredilen Nevşehir Mektepleri isimli eserde, 1844 ve 1851 yıllarında Nevşehir'de yaşayan Karamanlı Ortodoksların nüfusu ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır:

Georgios Vayanis'in kinotise ifa itdigi bir hayli hizmetlerden maada Rum ehalinin nisbet-i tezayudini irae iden bir de statistik tanzim itmışdir. Bu statistige göre 1260 (1844) senesinde Rum ehalinin mahaliatca mikdari bervechi atidir:

Yokari mahale 763

Orta mahale 642

Aşağı mahale 699

Toplam 2.104

1267 (1851)'de icra idilen yeni tahrir-i nüfusda ise;

Nevşehir'de		İstanbul'da	Erkek	Kadın	Ceman
Yokari mahale	640	257	897	890	1.787
Orta mahale	604	174	778	756	1.534
Aşağı mahale	534	249	883	914	1.797
....		2.558		5.118

(Öger ve Özdem 2015: 14)

Nüfusa ilişkin yukarıdaki verilerden 20. yüzyıl başlarında Nevşehir'in toplam nüfusunun 21.526 kişi olduğu ve bu nüfus içinde Karamanlı Ortodoksların sayısının 7.306 olduğu anlaşılmaktadır.

3. Nevşehirli Karamanlı Ortodoksların Kurduğu Cemiyetler ve Yayın Faaliyetleri

19. yüzyılda Nevşehirli Karamanlı Ortodoksların İstanbul, İzmir, Konya, Samsun, İskenderiye gibi büyük şehirlere göçü söz konusudur. Bu göçün temel nedeni ise ticari faaliyetlerdir. Örneğin; 19. yüzyıl ortalarında İstanbul'da yaşayan ve kayıtlara geçen Nevşehirliilerin sayısı 700 civarındadır. İstanbul'da ticari faaliyetlerde bulunan ve esnaf olan Nevşehirliilerin memleketleri ile bağları ise oldukça kuvvetlidir. İstanbul'da yaşayan Kapadokyalı Karamanlı Ortodokslar hakkında Stefo Benlisoy şu bilgiye yer verir:

Kapadokyalı Ortodoks göçmenler İstanbul'da ağırlıkla Yedikule, Samatya, Sirkeci, Narlıkapı ve Cibali semtlerine yerleşmişlerdir. Kapadokyalı Ortodoksların önemli ağırlığa sahip oldukları Rum göçmenler, çoğunlukla İstanbul Rumlarının "geleneksel" semtlerinde yoğunlaşmışlardır. Kapadokya'nın Ortodoks cemaatlerine mensup göçmenler, yöresel kimliklerini İstanbul'da cemaatlerinin bir minyatürünü yeniden üreterek korumaya çalıştılar. Bu çabanın yoğunlaştığı yer aynı dile ve memlekete ait insanların yoğunlaştığı mahalleydi. Göçmenler, genellikle aynı mahallede toplaşıyor ve esnaf birlikleri veya sonraları cemiyetlerde örgütleniyorlardı (Benlisoy 2003b: 4).

Ayrıca bu zümre, İstanbul'da özellikle peynir ve yumurta ticaretinin neredeyse tamamını elinde bulundurmaktadır. Aynı şekilde Nevşehirli göçmenler zeytin ve zeytinyağı ticaretinde de önemli bir yere sahiptir. Balık Pazarı'ndan kerestecilere uzanan pazar yerindeki tüccarların çoğu Nevşehir kökenlidir. Esnaf birliklerinde örgütlenen Nevşehirli göçmenler, memleketlerinin eğitim ve hayır işlerine de büyük ilgi göstermekteydiler. Bu çabalarında en önemli unsur, 1875'ten itibaren Nevşehirli peynirci esnafının sattığı her teneke peynir için memleketlerindeki cemaat okulları yararına ödedikleri "mektepe parası"dır (Öger ve Özdem 2015: 31, 42, 57; Benlisoy 2003a: 35).

19. yüzyılda Nevşehir ve çevresinde yaşayan Karamanlı Ortodoksların eğitim ve sosyo-ekonomik açıdan iyi durumda olduğunu söylemek mümkündür. Büyük şehirlerde ticaretle uğraşan ve çeşitli dernekler aracılığıyla bir araya gelen Nevşehirliilerin eğitim kurumları başta olmak üzere hemşehrilerine yardımcı olmalarının bunda etkisi büyüktür. Nevşehirliiler, kurdukları cemiyetler vasıtasıyla hem kimliklerini muhafaza etmişler hem de Nevşehir’de inşa edilen hamam, kilise, çeşme, okul gibi yapıların inşasına büyük katkılarda bulunmuşlardır. 19. yüzyılda Nevşehir’deki eğitim kurumları ve giderlerine ait belgeler bunu açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin; “Yüzyılın başında şehrin Ortodoks cemaati üç anaokulu, altı sınıflı bir kız okulu ve yedi sınıflı mükemmel bir erkek okuluna sahipti. Anaokullarında 300, kız okulunda 257 ve ilköğretim okulunda da 357 olmak üzere bu okullarda toplam 964 öğrenci okumaktaydı. Aynı dönemde bu okulların yıllık masrafı 800 Osmanlı lirası olup bunun 150 lirası Nevşehir cemaatinden, geri kalan 650 lirası ise İstanbul’da ticaretle uğraşan Nevşehirliiler tarafından karşılanmaktaydı. Bu rakamlar yüzyılın başında İstanbul’daki göçmen topluluğun Nevşehir’deki cemaatin eğitim faaliyetlerinin sürdürülüp geliştirilmesinde ne kadar önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir” (Benlisoy 2003a: 35). Ayrıca Karamanlıca olarak yayınlanan eserlerin büyük bir kısmı da cemiyetler aracılığıyla gerçekleşmiştir.

Nevşehir ve İstanbul’da, Nevşehirli Karamanlı Ortodoksların kurdukları cemiyetler ve yayın faaliyetlerinden tespit edebildiklerimiz şunlardır:

3.1. Nevşehir Nevçivananı Fukaraperver Uhuvveti

İstanbul’da yaşayan Nevşehirliiler tarafından 1872 yılında kurulan önemli cemiyetlerden biridir. İstanbul’da yaşayan Nevşehirli fakirleri desteklemek ve onlara yardım etmek amacıyla kurulan bu cemiyet 10-12 yıl süreyle hizmet etmiştir. Özellikle 1874 yılında meydana gelen kıtlıkta, Nevşehir’deki hemşehrilerine büyük miktarda yardımda bulunmuştur. 29 Ocak 1984’te kapatılırken Nevşehir’deki okullara Fener’de 260.000 kuruş değerinde bir bakhane ile nakit ve tahvil olarak da 276 lira bırakmıştır (Öger ve Özdem 2015: 35).

3.2. Nevşehir Terakkiperver Uhuvveti

1887 yılında İstanbul’da kurulan “Nevşehir Terakkiperver Uhuvveti” isimli cemiyet, Nevşehir’deki okullar yararına 1891 yılına kadar faaliyet yürütmüştür (Benlisoy 2003a: 36). Derneğin başkanı Georgadis, başkan yardımcısı İ. Baklacioğlu, kâtib-i umumi A. Kalınoğlu, kâtib-i hususi E. Yallidis, diğer üyeleri ise Y. Elegtherobolos, A. İ. Kalınoğlu, Y. Turacoğlu, Th. Styliano, N. Eleytheriadis, İ. Bolyvos, T. Grigoriadis’tir. Derneğin en önemli faaliyeti ise “Terakki” adında Karamanlıca olarak yayınladığı dergidir. “Terakki” dergisi 1888 yılında I. Polivos Efendi’nin başkanlığında Terakkiperver Uhuvveti tarafından çıkartılmış bir dergidir. Dergi Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül ve Ekim ayları olmak üzere toplam altı ay çıkartılmıştır. Bu altı ay içerisinde ise ayın belirli dönemlerinde (on beş günde bir) çıkmış olup, on iki nüshadan oluşmaktadır. Derginin yayınlanma amacı 15 Mayıs 1888 tarihli ilk sayıda, yazar komisyonu tarafından yazılan “Giriş” kısmında şöyle ifade edilmektedir:

Anatolumuz sekenesinden binlerce vatandaşlarımız lisanları olan lisanı letafetresanı türkiyi, yalnız Rumice hurufatle yazar ve okuyabilir olduklarından ve bu şekilde risale-i mevğute şimdiki hal çıkmamakta

idigunden azim bir faideden mahrum bulunmaktadırlar. Böyle bir asırdada, yani Zati mearifsimat Padişahımız efendimiz asrı hümayunlarında, asdigayi bendegân gülleri bu vatandaşlarımızın şu mahrumiyette devamları, elbette rıza-i şehinşahiden bulunmadığı azade-i şegg u şühbedir (Kurtar 2012: 55).

Terakki dergisi, Grek alfabesi ile Türkçe yazan Karamanlı Ortodoks zümresinin yazılı eser ihtiyacını gidermek ve özetle dünyada meydana gelen değişimleri takip etme ihtiyacını karşılamak üzere çıkarılmış bir dergidir. Zamana ve koşullara uyum sağlayabilmek için bu gelişmeleri takip edecek yayımlara ihtiyaç vardır. Bu bağlamda yayıncılık nihai amaca ulaşmayı sağlayan bir araç olacaktır. Nitekim dergiye Terakki adı verilmesi de bununla ilgilidir. Dergide tarihi, folklorik ve edebi konuların yanı sıra günlük hayata ilişkin konular da yer almaktadır. Karamanlı Ortodoksların büyük rağbet gösterdiği bu dergi, hükümet tarafından yasaklanmış, bunun üzerine dernek de fesh edilmiştir.

3.3. Papa Yeorgios Cemiyeti

Papa Yeorgios, 29 Mart 1760 senesinde Nevşehir’de doğmuştur. Babası Yanni isminde Yanyalı bir fırıncı, validesi ise Nevşehirli bir kadındır. Genç yaşlarda Papaz olmaya karar vermiş ve dini okullar vasıtasıyla İstanbul, İzmir, Ankara, Kayseri, Adana gibi çok sayıda şehri dolaşmıştır. Papa Yeorgios, 3 kız ve bir erkek çocuk babası olmuşsa da oğlu henüz çocukken vefat etmiştir. 1816 yılında Lefkoşa’da vefat eden Georgios’un mezarının nerede olduğu bilinmemektedir (Öger ve Özdem 2015: 18).

Papa Yeorgios, 19. yüzyılın başında Nevşehir cemaatinin gelişimine damgasını vurmuş bir şahsiyetti. Sadece Ortodoks cemaati tarafından değil, Müslümanlar tarafından da sayılmakta ve “küçük keşiş” olarak anılmaktaydı. Onun en önemli başarısı, 1812 yılında çevredeki dağlardan Ortodoks cemaatinin mahallelerine su getirmesidir. Bunu başarmak için İstanbul’a giderek birçok zahmetlerle padişaha ferman çıkartmıştır. Ortodoks mahallesinde kurduğu 16 çeşmenin yanı sıra Müslüman mahallesinde de çeşmelerin kurulmasına yardım etmiştir. 1794 yılında Ortodoksların oturduğu Yukarı mahallede bulunan Aya Yeorgios Kilisesi’nin yeniden inşasını sağlamıştır. Ayrıca bazı Karamanlıca çeviriler de yapmıştır (Benlisoy 2003a: 37; Öger ve Özdem 2015).

Nevşehir’de kurulan en önemli cemiyetlerden biri Papa Georgios Cemiyeti’dir. 11 Nisan 1911 tarihinde kurulan bu cemiyet, üç yıl faaliyet göstermiştir. Cemiyetin kuruluş amaçları şu şekilde sıralanabilir: Nevşehir’de eğitimin gelişimini desteklemek, dinî ve mili hissiyatın takviye ve sağlamlaştırılmasını ve lazım gelen tedbirlerin alınması ile “propaganda tahrikiyatının” neticesiz bırakılmasını sağlamak. Diğer amaçlar ise Nevşehirliilerin memleket işleri hakkındaki arzu ve isteklerinin geliştirilmesi, hemşehriler arasında münasebet tesisi ve son olarak Yunancanın yani nizamnamede belirtildiği üzere “lisan-ı millimizin” neşri girişimlerinden oluşuyordu (Benlisoy 2003a: 37). Üç yıllık kısa ömrüne rağmen Papa Yeorgios Cemiyeti önemli hizmetlerde bulunmuştur. İlk olarak Nevşehir’de cemaatin kütüphanesinin de nakledildiği bir okuma odası kurmuş ve bir okul müzesinin kurulmasını sağlamıştır. Cemiyetin en önemli başarısı ise Nevşehir ve Kapadokya hakkında önemli bilgiler içeren iki salname yayımlamasıdır.

Papa Georgios Cemiyeti tarafından yayınlanan ilk eser "Mikrasiatikon İmerologion O "Astr" 1913 Anadolu Rumlarına Mahsus İlmî, Edebi, Fenni Musavver Salname" isimli eserdir. Grek harfleri ile Türkçe yayınlanan bu eserde, Nevşehir ve çevresi başta olmak üzere Kapadokya bölgesindeki yerleşim yerlerinin yanı sıra tarihi ve dini şahıslar, 20. yüzyılın başlarında yöredeki sosyal hayat ve eğitim hakkında önemli bilgiler mevcuttur (Mikrasiatikon İmerologion 1913).

Papa Georgios Cemiyeti tarafından yayınlanan ikinci eser "Mikrasiatikon İmerologion O "Astr" 1914 Anadolu Rumlarına Mahsus İlmî, Edebi, Fenni Musavver Salname" isimindeki eserdir. Eserde, başta Nevşehir olmak üzere Kapadokya bölgesinin tarihi ve doğal mekânları, yerleşim yerleri, Karamanlı Ortodokslara ait dini yapılar ve azizler, sosyal ve dini yaşam hakkında bilgiler verilmektedir. Ayrıca atasözleri, latifeler ve çeşitli konulardaki hikâyeye ve malumatlar da eserde yer almaktadır Cemiyet, daha fazla eser yayınlamak istemiş ancak çeşitli nedenlerle buna muvaffak olamamıştır (Mikrasiatikon İmerologion 1914: 131-132).

Cemiyetin bir başka başarısı ise Kayseri ve Konya yörelerinin haritalarının basımıdır. Cemiyet son olarak faaliyet alanını genişletmeye ve Kapadokya'daki cemiyetler arasında birlik oluşturmaya teşebbüs etmişse de Balkan savaşlarının yarattığı olumsuz koşullar ve "Jön Türkler" in baskısı nedeniyle faaliyetlerine son vermiştir.

3.4. Kapadokya Cemiyeti (Kappadokiki Adelfotis)

İstanbul'da Nevşehirli taraflardan kurulan bir başka cemiyet ise "Kapadokya Cemiyeti"dir. 1914 Nevşehir Salnamesi'nde cemiyetle ilgili şu bilgiler yer alır:

Kaiserie Theronosuna intihabı için zaten eparhioisleri tarafından büyük bir cerian ve gayret gösterilen Ioannis uhdesine tevdi idilen vazifeyi bitün ömrünü vakf u feda itmek emeli ile kabul idüp emsaline nadir tesaddüf olunur bir ciddiyetle mubaderet iderek henüz eparhiasına hareket etmeksiz İstanbul'da bir Kappadokiki Adelfotis teşkil ve tesis eyledi. Eparhiasına vasil olur olmaz 1850'de bir kentriki eparhiaki sholi tesis eyledi ve bunun istikbalda hüsn-i idare ve terakkisini temin için varidatı sabite bulmaya çalışarak, bir taraftan İstanbul'daki Kappadokiki Adelfotis'in, bu hususda say ü gayreti, diger taraftan hissiyatlarını tahrik itdigi bilcümle eparhioislerin sahavet ve hamiyetleri bir meblag teraküm etdi (Öger ve Özdem 2013: 46-48).

Bu cemiyet, Zincidere Manastırında 1882 yılında Podakanakeyos İeratiki Sholige adında bir okul açmıştır. Burada papaz ve öğretmen yetiştirilmiştir. Bu okula Kapadokya halkı da önemli yardımda bulunmuştur. Ayrıca cemiyetin kurucusu Ioannis, 1885 yılında kadın öğretmen yetiştirmek amacıyla bir kız okulu kurmuştur.

3.5. Indiktias

Nevşehir'de kurulan cemiyetlerden biri "Indiktias"tır. 1879 yılında kurulan derneğin kuruluş amacı, Rum kadınlarının oldukça uzak olan Türk hamamına gidip gelirken maruz kaldıkları olumsuz olayları ortadan kaldırmak için bir hamam inşa etmektir. Ancak derneğin kurulduğu dönemde, Damat İbrahim Paşa Hamamı'nın işleyişine mani olacağı korkusuyla yeni bir hamam inşasına ahalinin bir kısmı karşı çıkmış ve hamam inşa edilememiştir. 1892 yılında, Damat İbrahim Paşa Hamamı'na

giden bir Rum kadının tacize uğraması üzerine bu cemiyet, 1893 yılında Rumların yaşadığı mahallede yeni bir hamam inşa etmiştir (Öger ve Özdem: 2015: 9). Ayrıca bu cemiyet, 1884 yılında da yeni kurulmuş olan bir kız okuluna yardımda bulunmuştur.

3.6. Anastasis

İstanbul'da yaşayan Nevşehirli kadınlar tarafından 1919 yılında, Kumkapı'da "Anastasis (Diriliş)" adında bir cemiyet kurulmuştur. Cemiyetin kuruluş amacı, Nevşehirli ailelere yardımda bulunmak, desteklemek bununla birlikte Nevşehir kökenli yoksul kadın ve kızlara ahlaki yardımda bulunmaktı. Diğer bir amacı, çalışabilecek olan Nevşehirli kadın ve kızlara iş bulmak, çalışamayacak olanları ve çocukları hayırsever kurumlara yerleştirmek ve son olarak da onları Nevşehir'deki yakınlarının yanına dönmelerini sağlamak idi. Cemiyet, amaçlarını gerçekleştirebilmek için Nevşehirli fakir kadın ve kızların çalışabileceği bir atölye kurmayı amaçlamakta idi. Ancak 1919-1922 yılları arasındaki çalkantılı dönem ve ardından mübadelenin yarattığı durum cemiyetin faaliyetlerine son vermesinde etkili olmuştur (Öger ve Özdem 1915: 61; Benlisoy 2003a: 39).

3.7. Kız Okulu için Kurulan Cemiyet

İstanbul'daki Nevşehirli, açılan kız okulunun idaresi için 1872 yılında bir cemiyet kurmuşlardır. Bu cemiyet hakkında az bilgi olmakla birlikte, cemiyete mensup iki azanın ismi mevcuttur. Savvas İoannof ve Kir. Kayıkcoglu bu cemiyetin en ileri gelen azalarındandır (Öger ve Özdem 2015: 60).

3.8. Anorthotikos Sullogos Yeorgios

İstanbul'da yaşayan Nevşehirli, 1911 yıllarında "Anorthotikos Sullogos Yeorgios" adında bir cemiyet kurmuşlardır.

Bundan 1-2 sene evvel yine Stambol'da ki Nevşehir'liler "Anorthotikos Sullogos Georgios" unvanı tahtında birde cemiyet teşkiline muveffak olmuşlardır ki bu cemiyetden kinotisin ezher cihet müstefid olacak emr-ı tabiyidir. İşbu cemiyet müessisleri olan milletperver zevatın ikdam ve fealiyeti ile kuşad olunan anagnostrion ve Nevşehir'in büyük hocası merhum Filippos Aristovulos'un alicenap evladları tarafından pederlerinin kıymetler kütüphanesinin bu anagnostriona ihda edilmesi ve şu mebbehimizi munderiç bulunan İmerologyon eserinin meydana getirilmesi gibi mukaddemat nazarı mütalaaya alındıkda, kinotisin terakkisi zemininde Sullogos'un müstakbelde izhar edeceği mühim sıfata evvelden haber veriyor (Mikrasiatikon İmerologyon 1913).

3.9. Vassilias Cemiyeti

Eldeki bilgilere göre İstanbul'da ilk anaokulu 1872 yılında tesis edilmiştir. Bunun idaresini Nevşehir'deki "Vassilias" isimli bir dernek yürütmüştür. Aziz Basilios'a ithaf olunan bu derneğin mührünün üzerinde Hagios Basilios'un (Kayseri Piskoposu Ortodoks Hristiyanlığının kuramcılarında) portresi bulunmaktadır. Dernek, eğitim kurumlarına çeşitli yardımlarda bulunmuştur.

Bu cemiyetlerin yanı sıra Nevşehir merkezde "Terzi Esnafları Cemiyeti", "Yemenici Esnafları Cemiyeti", "Kuyumcular Cemiyeti", "Berberler Cemiyeti",

“Bal Üreticileri Cemiyeti”, “Baraka Satıcıları Cemiyeti” gibi çok sayıda mesleki örgütlenmenin yer aldığı bilinmektedir.

Sonuç:

Nevşehir ve çevresi, Mübadele yıllarına kadar Karamanlı Ortodoks nüfusun yoğun olarak yaşadığı bir yerdir. Nevşehir merkezde Kale ve civarında yaşayan bu zümre, 20. yüzyıl başlarında şehrin nüfusunun 1/3'ünü oluşturmaktadır. Türkçe konuşan bu zümre, yazı dili olarak Grek harfli Türkçeyi kullanmış ve Hristiyanlığın Ortodoks mezhebini benimsemiştir. Nevşehir’de yaşayan bu zümre demircilik, terzilik, kunduracılık, marangozluk, dericilik ve halıcılık gibi zanaatlarda mahir olup, şehirdeki işyerlerinin büyük bir kısmını ellerinde bulundurmushlardır. Ayrıca İstanbul başta olmak üzere büyük şehirlerdeki peynir ve yumurta ticaretinin neredeyse tamamı Nevşehirli Karamanlı Ortodokslar tarafından yürütülmüştür.

Nevşehir ve İstanbul’da yaşayan Nevşehirli Karamanlı Ortodokslar gerek kültürel kimliklerini korumak ve sürdürmek gerek zümrenin ortak kullanım alanı olan mimari eserleri inşa etmek gerekse de eğitim ve yayın alanında faaliyetler gerçekleştirmek için çok sayıda cemiyet kurmuşlardır. Bu cemiyetler kısa süreli faaliyet göstermişlerse de kuruluş amaçlarına uygun eserler bırakmayı başarmışlardır. Bunlardan Grek harfli Türkçe yayınlanan kitap ve süreli yayınlardan bazılarını konu aldığımız bu çalışmalar, bu zümrenin dili, tarihi, kültürü ve sosyo-kültürel yaşamını ortaya koymasından önemli bilgiler içermektedir. Ticaret, eğitim ve yayın faaliyetlerinin büyük bir kısmını cemiyetler aracılığıyla gerçekleştiren bu zümrenin özellikle okullara ve eğitime büyük önem verdiği görülmektedir. İstanbul başta olmak üzere peynircilerin sattıkları her teneke peynirden “mektep parası” olarak pay ayırması ve bunu Nevşehir’deki eğitim kurumlarına göndermesi bunun en bariz örneğidir. Nevşehir merkezle sınırladığımız bu çalışma, Ürgüp ve Mustafapaşa gibi yerleşim yerlerinin de ayrı çalışmalara konu edilmesiyle daha kapsamlı sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır.

Kaynaklar

- ANZERLİOĞLU, Yonca, (2009), “Tarihi Verilerle Karamanlı Ortodoks Türkler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 51: 171-187.
- AUGUSTİNOS, Gerasimos, (1997), *Küçük Asya Rumları*, (Çev. Devrim Evcı), Ankara: Ayrac Yayinevi.
- BALTA, Evangelia, (1990), “Anadolu Türkofon Hristiyan Ortodoksların ‘Ulusal Bilinç’lerini Araştırmaya Yarayan Bir Kaynak Olarak Karamanlıca Kitapların Önsözleri”, (Çev. H. Millas), *Tarih ve Toplum*, 13: 82-84.
- BALTA, Evangelia, (2010), “Beyond the Language Frontier: Studies on the Karamanlis and the Karamanlidika Printing”, *The Isis Press*, İstanbul, 13/74.
- BENLİSOY, Stefo, (2003a), “İstanbul’da Yaşayan Nevşehirli Ortodokslar Tarafından Kurulan Papa Yeorgios Nam Cemiyet-i İslahiyyesi”, *Tarih ve Toplum*, 35-41.
- BENLİSOY, Stefo, (2003b), “Dersaadet’te Mukim Nevşehirli Peynirci Esnafı İttihadı”, *Tarih ve Toplum*, 4-9.
- ECKMANN, J., (1950a), “Anadolu Karamanlı Ağzlarına Ait Araştırmalar I, *Phonetica*”, *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, VIII, 1: 165-200.
- ECKMANN, J., (1950b), “Yunan Harfli Karamanlı İmlası Hakkında”, *Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar* 1, 27-31.
- EKİNCİKLİ, Mustafa, (1998). *Türk Ortodoksları*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

- IRAKLEOUS, Stelios, (2013). "On the Development of Karamanlidika Writing Systems Based on Sources of the Period 1764–1895", *Mediterranean Language Review*, 20: 57-95.
- KAHYA, Hayrullah, (2008a), "Karamanlıca Bir Eseri Göre Karamanlıcada Arapça ve Farsça Kelimeler", *Turkish Studies*, III, 3: 480-501.
- KOİMİSOĞLU, Sümeon K., (2005), *Kappadokia*, Thessaloniki.
- KURTAR, Zafer, (2012), *XIX. Yüzyılda İstanbul'da Karamanlıca Yayınlanan Terakki Dergisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Mikrasiatikon İmerologion O "Astr" 1913 Anatoli Rumlarına Mahsus İlmî, Edebi, Fenni Musavver Salname*, Derisaadet, 1912.
- NAKRACAS, Georgios, (2003), *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni 1922 Emperyalist Yunan Politikası ve Anadolu Felaketi*, (Çev. İbrahim Onsunuğlu), İstanbul: Belge Yayınları.
- ÖGER, Adem ve Ö., Oğuz, (2013), *Karamanlıca Bir Eser: Nevşehir Salnamesi 1914*, Ankara: Nevşehir Üniversitesi Yayınları.
- ÖGER, Adem ve Ö., Oğuz, (2015), *Nevşehir Mektepleri (1820-1920) Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*, Ankara: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları.
- ŞAKİROĞLU, Mahmut H., (1974), "Salaville, Sévérien ve Eugene Daleggio, Karamanlidika, Bibliographie Analytique D'ouvrages en Langue Turque Imprimés en Caracteres Grecs, III, 1866-1900, (Karamanlidika, Yunan Harfleri ile Basılı Türkçe Kitapların Açıklamalı Bibliografyası, III. Cilt. 1866-1900)", *Belleten*, XXXVIII/152: 757-765.

Recent
due to the
all these p
remains v
that are ge
their self-
especially
ethnograph
material a
individual
(hereinaft
still no co
processes
life of Li
acculturat
ethno-cult
in modern
communit
ethnic gro
overall a
ethnic ide
"Assimila
and polit
Tatar-Lit
nationalis
G.M.) ha
religious
communi

Lithu
architect
rituals an
surviving
associate
complete
Tatars' p
guarded